

ризонгальное (сингамагическое) и вертикальное (просодическое). Сингамагический параллелизм оказывається в поэзии гораздо более весомым, поскольку, участвуя в просодическом вертикальном членении, выполняет роль структурного каркаса стихотворения. В прозе фигура параллелизма реализуется по большей части в малых объёмах текста, т.е. сравнительно редко выходит за пределы одного текстового фрагмента (абзаца). Второе же принципиальное различие связано с тем, что поэзии в отличие от прозы свойственен иной, более обобщённый и концентрированный подход к отражению действительности. Поэтому сингамагический параллелизм призван в поэзии структурировать сжатый объём стихового ряда.

В области художественной литературы существенно важен и такой фактор, как использование сингамагического параллелизма с целью маркирования индивидуальных особенностей авторского стиля. Индивидуально-авторский стиль предполагает специфику сочетаемости параллелизма с другими стилистическими средствами, расположение звеньев в структуре сингамагического параллелизма, его функционирование в различных контекстуальных условиях и др. Эти моменты адресат способен расшифровывать через собственную психологическую рефлексию, при этом не заметить и не воспринять в контексте то, что маркировано таким средством как сингамагический параллелизм, адресат не сможет. Поэтому сингамагический параллелизм является одним из наиболее действенных выразительных средств как в поэзии, так и в прозе.

Литература

1. Шитикова, И. В. Сингамагический параллелизм как явление с особым статусом в текстообразовании / И. В. Шитикова // Вестник Минского государственного лингвистического университета. Серия 1: Филология. 2011. – № 3(52). – С. 107–114.
2. Шитикова, И. В. Смыслоформирующий потенциал сингамагического параллелизма в текстах различной функционально-стилистической принадлежности (на материале публицистического и художественного стилей немецкого языка) / И. В. Шитикова // Известия Смоленского государственного университета. 2013. – № 1(21). – С. 96–102.
3. Шитикова, И. В. Сопоставительное рассмотрение оппозитивных разновидностей реализации сингамагического параллелизма в художественном и публицистическом стилях / И. В. Шитикова // Вестник Минского государственного лингвистического университета. Серия 1: Филология. 2013. – № 5(66). – С. 87–94.
4. Шитикова, И. В. Структурообразующие свойства сингамагического параллелизма в тексте / И. В. Шитикова // Вестник МДУ им. А. А. Куляшова. Серия А: Гуманитарная наука (история, философия, филология). 2013. – № 1(41). – С. 81–87.

6. СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС.

ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ КНИГОИЗДАНИЯ

5. Шитикова, И. В. Realisation der Aufzählung in schöngeistigen und publizistischen Texten / И. В. Шитикова // Вестник МДУ им. А. А. Куляшова. Серия А: Гуманитарная наука (история, философия, филология). 2016. – № 2(48). – С. 78–81.

УДК 821.161.3

І. Ю. Падчыненка, студ.

Навуц. кір.: А. А. Акушэвіч, дац. каф., канд. філал. навук
(БДТУ, г. Мінск)

ПРОБЛЕМЫ ВЫДАНИЯ КЛАСИЧНЫХ ТВОРАЎ, СКАЖОНЫХ ЦЭНЗУРАЙ (на прыкладзе аповесці «Мёртвым не баліць» В. Быкава)

Многія творы Васіля Быкава, якія былі напісаны ў 1959–1981 гг. прайшлі праз сістэму цэнзуры. Асобна ў гэтым шэрагу значыцца знакамітая аповесць «Мёртвым не баліць» (першая назва — «Ноч пасля свята»), якая пасля публікацыі ў 1966 г. знаходзілася пад забаронай да 1982 г. Сам В. Быкаў адзначаў: «...Гэта ці не адзіная аўтабіяграфічная аповесць, дзе ўсё ці амаль усё — праўда. Але менавіта тое, што праўда, і стала непрымальным для часу сацрэалізму. Можна сказаць, што галоўным ворагам гэтага славутага мэтаду была праўда» [1].

У сувязі з гэтым у рэдактараў узнікае пытанне, як выдаваць гэты і падобны творы. Сёння ў выдавецкай практыцы вядомы так званыя «кнігі без цэнзуры», напрыклад, «Ладдзя распачы» У. Караткевіча (Мінск, 2010), «Ліквідацыя» В. Быкава (Мінск, 2014) і інш.

У дадзеным даследаванні праводзіцца параўнальны аналіз двух выданняў аповесці В. Быкава «Мёртвым не баліць»: выданне без цэнзуры (Мінск, 2014) [1] і прыжыццёвая публікацыя твора.

Звернемся да гісторыі тэксту. Амаль 17 гадоў твор В. Быкава «Мёртвым не баліць» быў забаронены. Ёсць звесткі, што калі нехта з літаратурных крытыкаў згадаў гэты твор у сваіх працах, старонкі аб гэтым выдзіраліся [1]. У канцы 1960-х гг. парызскае выдавецтва прапанавала В. Быкаву надрукаваць поўны збор яго твораў пры ўмове, што ён дашле выдавецтву не толькі рукапісы, але і чарнавікі. Рукапісы даслалі, але В. Быкаў не атрымаў ні збор, ні пісьма з адказам. Рукапісы прапалі. В. Быкаў казаў, што яму асабліва шкада арыгінал «Мёртвым не баліць», таму што праз бясконцыя пераборкі пісьменніку ужо не мог сказаць, які варыянт асноўны.

Аднак аўтарскую, дацэнзурную версію аповесці нельга лічыць страчанай. Захавліся дзве раннія рэдакцыі твора. Чарнавік быў зной-

дзены на квартэры пісьменніка ў Гродна, а «чыставік» — у Беларускай архіве-музее літаратуры і мастацтва [1].

У 2014 г. выйшла выданне «Мёртвым не баліць. Без цензуры» з тэкстам аповесці без цензарскіх правак пад навуковай рэдакцыяй доктара філалагічных навук Міхася Тычыны; укладанне, пасляслоўе і каментарыі — Сяргея Шапрана [1]. У пасляслоўі змешчаны гісторыя тэксту аповесці, а таксама гісторыя стварэння твора. У каментарыях разглядаюцца праўкі энсавага характару, на якіх можна прасачыць працу пісьменніка над творам. Чаму былі зроблены цензарскія праўкі, у каментарыях не разглядаецца.

Аснова сюжэту аповесці — этап Вялікай Айчыннай вайны, а менавіта падзеі падчас Кіраваградскай аперацыі, распачатай у студзені 1944 года. Параненага малодшага лейтэнанта Леаніда Васілевіча (галоўны герой) адпраўляюць у тыл разам са старшым лейтэнантам Кротавым. Галоўны герой атрымае загад канваіраваць пры гэтым трох палонных немцаў. Падчас руху лейтэнанты і палонныя натыкаюцца на нямецкую танкавую частку, у ходзе перастрэлкі малодшы лейтэнант губляе двух палонных і свайго спадарожніка, а таксама другі раз паранены ў нагу. Паведамленню аб немцах у тыле ніхто не хоча верыць, у лазарэце застае атака нямецкіх танкаў. Паралельным сюжэтам у аповесці ідзе гісторыя, што адбываецца з героем твора ўжо ў 1960-я гады падчас хрушчоўскай адлігі [2].

У цэлым, выдаленне слоў «Сталін», «страху берыяўшчыны», «СМЕРШ» няшмат ўплывае на сюжэт і ўспрыманне тэксту. Аднак ёсць фрагменты (прыбраныя дыялогі, абзацы і нават стронкі тэксту), прыбіранне каторых прывяло да скажэння сюжэту і парушэнню аўтарскай волі. Прывядзем прыклады.

Ніжэй прадстаўлены адпаведныя фрагменты 1-й главы з прыжыццёвага і выдання без цензуры:

«Кожны мужчына мераў свае вартасці салдацкаю мерай. Артылерыя, танкі, авіяцыя – думалася, гэта надоўга. Колькі яны адбралі сілы, замарозілі здольнасцей... Хлопец, мабыць, заўважае мой позірк і маю да яго стоеную цікавасць» [1, с. 8] (прыжыццёвая публікацыя твора).

«...здольнасцей. І ў выніку вось – пасялковы культсаветработнік. Сорак рублёў зарплата. Хлопец, мабыць, заўважае мой позірк і маю да яго стоеную цікавасць» [1, с. 8] (выданне без цензуры; падкрэсленнем мною вылучаны выдаленыя цензарам фрагменты).

Гэтыя два сказы распавядаюць пра тое, як склаўся лёс галоўнага героя пасля вайны. Справа ў тым, што многія франтавікі адразу

6. СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС. ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ КНИГОИЗДАНИЯ

з вайны адправіліся на працоўны фронт, без ільгот, прывілеяў і ўшанаванняў, на якія яны мелі права. Цензары спрабавалі замяніць памяць аб людскіх пакутах і пераадоленні эпасам, у якім апявалася роля Сталіна як непераможнага галоўнакамандуючага.

Вось яшчэ адзін выдалены, але важны фрагмент:

«– Ледзьве не напароліся, – ахвотней дадае другі, не адрываючы позірку ад прыцьмелае кукурузнай далечы. Два другія моўчкі ўзіраюцца туды. Я таксама пазіраю наперад.

– Ідзі ты, хлопец, ведаеш куды! – злуецца Кротаў» [1, с. 32–33] (прыжыццёвая публікацыя твора).

«– Ледзьве не напароліся, – ахвотней дадае другі, не адрываючы позірку ад прыцьмелае кукурузнай далечы. Два другія моўчкі ўзіраюцца туды. Я таксама ўзіраюся наперад, але нічога там не магу ўбачыць. Здаецца, скрозь усё тая ж, густа пакрэсленая рыскамі цёняў, кукуруза, зіхоткае ад зор неба і сонная маўклівая цішыня.

– А ў штанах у вас яшчэ не таго? – паўзіраўшыся ў ноч, з'едліва пытаецца Кротаў.

– Далібог, таварыш камандзір, – з панылай трывогай шэпча першы. – Пцягнем нітку, раптам – галасы. Прыгледзіліся – сядзяць у кукурузе двое, адзін другому прыкурваць даюць і па-нямецку гергечуць.

– Ідзі ты, хлопец, ведаеш куды! – злуецца Кротаў» [1, с. 32–33] (выданне без цензуры; падкрэсленнем мною вылучаны выдаленыя цензарам фрагменты).

На маю думку, гэта адзін з фрагментаў, які ўплывае на сюжэт. У ім сувязісты распавядаюць пра немцаў, якія потым атакуюць галоўнага героя. Але да іх слоў аднесліся без асаблівай увагі. У выніку пасля гэтага папярэджання галоўны герой атрымаў раненне. Фрагмент выдалілі таму, што далей па сюжэтнай лініі раскрываюцца асобы герояў. Дадзены выдалены фрагмент, на мой погляд, надрывае сюжэтную лінію.

Аналіз цензурных выпраўленняў паказаў, што яны паўплывалі на сюжэтную лінію, характар дзеючых асоб і, самае галоўнае, часткова змянілі асноўную думку тэксту. Рэдактары-цензары не толькі груба парушылі аўтарскую волю, але і ў пэўнай ступені напісалі новы твор. На мой погляд, пры перавыданні неабходна карыстацца тэкстам, змешчаным у кнізе «Мёртвым не баліць. Без цензуры» (Мінск, 2014).

У непадцензурным выданні аповесці добра адзначаны цензарскія выпраўленні. Але даволі цёмныя шэры колер, якім вылучаны выдаленыя фрагменты тэксту, на маю думку, неабходна зрабіць больш свет-

лым, бо вельмі цёмны фон неспрыяльна адбіваецца на ўспрыманні тэксту і можа выклікаць цяжкасці пры чытанні.

Само прааналізаванае выданне без цензуры мае вялікі аб'ём. Акрамя аповесці ў яго ўключаны яшчэ два даволі немалыя раздзелы. Прапаную пры перавыданні зрабіць дзве асобныя кнігі: першая кніга — аповесць без цензуры, другая — каментарыі, даследаванні і дадатковыя матэрыялы. У такім фармаце будзе больш зручна чытаць і знаёміцца з творам і яго гісторыяй. Для выдавецтва гэта можа стаць прыбытковая, таму што мяркуецца большы ахват чытачоў; кнігі можна будзе прадаваць як камплектам, так і паасобку.

Пры перавыданні класічнай літаратуры неабходна аналізаваць усе даступныя крыніцы тэксту. Рэдактар павінен улічваць цензурныя выпраўленні, імкнучыся не парушаць аўтарскую волю. Канцэпцыя “выдання без цензуры” выглядае цікавай і перспектыўнай для беларускіх выдавецтваў.

Літаратура

1. Быкаў, В. Мёртвым не баліць: без цензуры: [аповесць] / Васіль Быкаў; [укладанне, пасляслоўе, каментарыі: Шапран С.; пад навуковай рэдакцыяй Міхася Тычыны]. – Мінск: Медыял, 2014. – 604 с. – 2500 экз.
2. Быкаў, В. Збор твораў: у 4 т. / Васіль Быкаў. – Т. 4: Аповесці. Апавяданні. – 1982. – 477 с.

УДК 81-4:81'38

В. У. Русак, дац., канд. філал. навук
(БДТУ, г. Мінск)

ЖАНРАВА-СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЭСЭ ЯНКІ СІПАКОВА «МАЯ БІБЛІЯТЭКА»

Сучасны літаратурны працэс характарызуецца ростам папулярнасці эсэ. Зацікаўленасць гэтым жанрам дэманструюць не толькі пісьменнікі, але і журналісты, і філосафы, і тэарэтыкі масавых камунікацый. Нягледзячы на тое, што ўзнікненне эсэ як літаратурнага жанру адносяць да 1580 года (часу з'яўлення на свет вядомай кнігі М. Мантэня «Вопыты»), гэтая разнавіднасць тэксту застаецца адной з найменш даследаваных галін слоўнага мастацтва. Як слухна заўважыла даследчыца Анічкіна Н. А., «за чатыры стагоддзі свайго існавання гэты жанр развіў такую разнастайнасць форм, што літаратурныя крытыкі і самі эсэісты не паспяваюць іх фіксаваць і сістэматызаваць» [1]. Аналізуючы разнастайныя роздумы вучоных над прыродай эсэ, можна сустрэць такія трактоўкі: эсэ — гэта жанр без

6. СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС. ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ КНИГОИЗДАНИЯ

межаў; эсэ пастаянна «перарастае» ўласныя межы, яно бесструктурнае, няўлоўнае, усёднае [4].

Абагульніўшы змест азначэнняў эсэ, прадстаўленых у сучасных навуковых даследаваннях, можна вылучыць наступныя найбольш істотныя характарыстыкі дадзенага жанру. Па-першае, сканцэнтраванасць на пэўнай канкрэтнай тэме — прадмеце эсэ, пра які, як правіла, аўтар заяўляе ўжо ў загаловку. Па-другое, адсутнасць устаноўкі на вычарпальнае раскрыццё тэмы. Па-трэцяе, свабодная кампазіцыя, адмаўленне ад універсальных шаблонаў, падпарадкаванне індывідуальнай аўтарскай логіцы. Па-чацвёртае, ярка выражаная аўтарская суб'ектыўная пазіцыя, асобны характар трактоўкі разглядаемай праблемы. Пятым істотным фактарам з'яўляецца эмацыйная напоўненасць твораў, паўнаватаснае выкарыстанне стылістычных рэсурсаў мовы, сродкаў і прыёмаў для стварэння яркіх вобразаў з мэтай аказаць уздзеянне на чытача, падштурхнуць яго да роздуму. Акрамя таго, да аб'яднальных параметраў эсэ вучоным адносяць параўнальна невялікі, абмежаваны аб'ём, гутарковы характар маўлення, пэўную парадаксальнасць меркаванняў [2; 4].

З другой паловы XX ст. да жанру эсэ сталі актыўна звяртацца і беларускія пісьменнікі, аднак змест і мастацкая спецыфіка эсэ ў беларускай літаратуры вывучаны пакуль недастаткова. Ёсць праблемы і з жанравай атрыбуцыяй, так, па назіраннях даследчыцы Бажок І. А., у сучаснай беларускай літаратуры тэрмін «эсэ» выкарыстоўваецца часта, але многія творы да названага жанру не адносяцца [2]. Для характарыстыкі заканамернасцей эсэістыкі як асобага тыпу творчасці неабходна ўлічваць разнастайны гістарычны вопыт; гэтаму, на наш погляд, будзе садзейнічаць грунтоўны аналіз творчасці асобных аўтараў.

Аб'ектам нашага аналізу было абрана эсэ беларускага пісьменніка Янкі Сіпакова «Мая бібліятэка» (2010). Мэта даследавання — прааналізаваць жанрава-стылістычныя асаблівасці гэтага твора, ацаніць яго адпаведнасць найбольш істотным характарыстыкам эсэ.

Янка Сіпакоў — таленавіты пісьменнік, паэт, празаік, перакладчык, публіцыст, крытык, аўтар 55 кніг — быў вядомы і як вялікі кнігалоб. «Я не набыў вялікіх скарбаў, ні золата, ні дыямантаў, але ў мяне ёсць адна каштоўнасць — кнігі. Кнігі — мае сябры. Я збіраў іх усё жыццё і, як адзначаюць знаўцы, гэта, бадай, самая лепшая бібліятэка ў Мінску. Я падараваў сваіх сяброў вам, каб у іх з'явілася многа сяброў-чытачоў», — гэтак выказаўся Янка Сіпакоў, калі перадаваў сваю бібліятэку землякам з Аршаншчыны.

Кніжныя паліцы хатняй бібліятэкі Я. Сіпакова сабралі больш за 5000 тамоў, арыгінальныя творы пісьменнікаў розных шырот, раз-